

FAKTAARK OM SJØNSTÅ GÅRD

Klyngetun. Sjønstå Gård er et fredet klyngetun som ligger i Fauske kommune i Nordland. Gårdens beliggenhet framgår av oversiktskartet nedenfor.

Klyngetun er en betegnelse på en tettbygd samling av gårdsbruk som var vanlig i landsdelen fram til siste halvdel av 1800-tallet. Klyngetunet har paralleller til tradisjonell landsbybebyggelse ellers i Europa med små og store bygninger i en uregelmessig klynge omgitt av dyrket mark.

Fredning. I 2005 vedtok Riksantikvaren fredning av bebyggelsen, brua, innmarken og den nærmeste utmarken på Sjønstå Gård. Begrunnelsen for fredningen var at gården er et nasjonalt viktig kulturminne på grunn av tun-formen som nesten ikke er bevart i landsdelen og gårdens betydning i forbindelse med gruvegruvedriften i Sulitjelma.

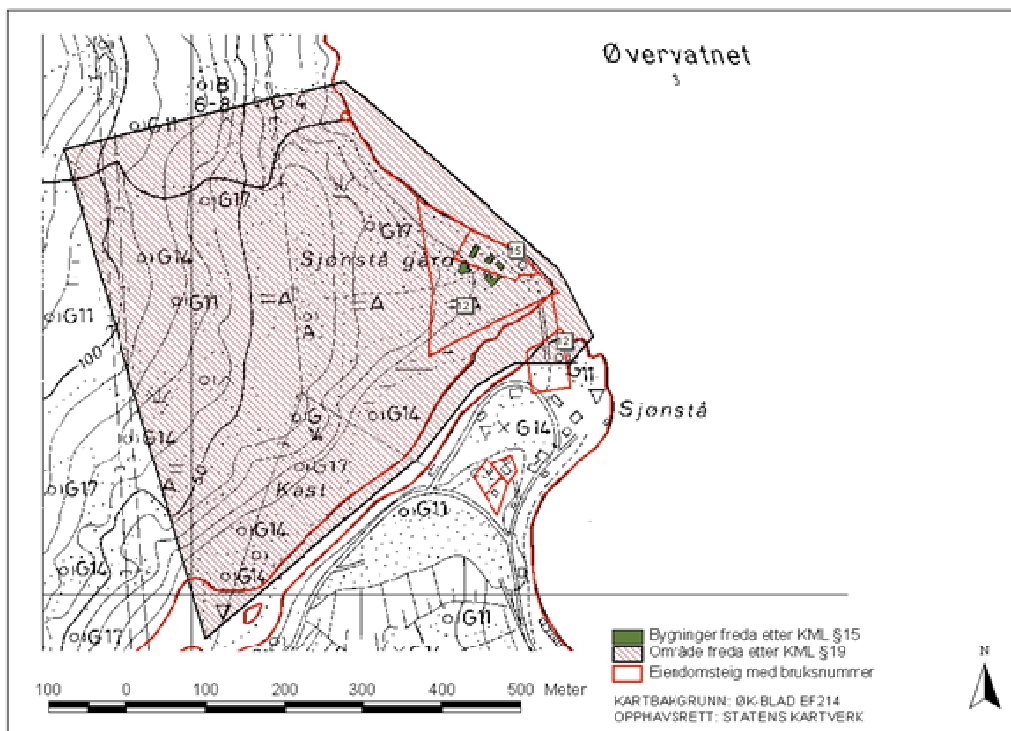
Historikk. I skattemanntallet for 1665 nevnes Sjønstå gård for første gang med to oppsittere, Bård og Guttorm Pedersøn. Disse to forsvinner ut av historien på 1770-tallet, og Enoch Andersøn overtar. I 1776 ble gården delt i to like store deler, bruk nr 1 Nergården og bruk nr 2 Øvergården. Begge ble i 1891 solgt til Sulitjelma Aktiebolags Gruber, men gårdene ble drevet videre på festekontrakt med de

opprinnelige eierne. Nergården var i drift fram til 1959. Øvergården ble drevet fram til 1973 av Andor Hansen som var etterkommer etter Enoch Andersson.

Levevei . Sjønstå gård ligger like ved Øvervatn. Beboerne har opp gjennom historien livnært seg på jordbruk og fiske slik det var vanlig for folk langs Skjerstadvfjorden. Gården hadde sjøbruk med fiskeutstyr og båter både på Sjønstå og Finneid. Gården eide i sin tid halvparten av en rorbu på Skrova i Lofoten. Folket fra Sjønstå deltok blant annet i Lofotfiske, og hadde jevnlig forbindelse med "den store verden". Dette omfatter også Bergen som var hovedmottaker av fiske-eksporten knyttet til jektefarten nordfra. Et par av oppsitterne på Sjønstå er oppført med gjeld til Bergenskjøpmenn først på 1800-tallet. Sjønstå var altså ingen bortgjemt fjellgård, men tok del i det øvrige samfunnslivet på den tiden.

Bygningene og brua. Det er totalt 22 bygninger på Øver- og Nergården. Alle husene er bygd av laftet tømmer. Enkelte av uthusene har en egen stavkonstruksjon som kalles sjelter. Den er typisk for gamle uthus i distriktet. Kornlåven på Øvergården er blant bygningene med slik sjelter-teknikk og er den mest spesielle bygningen på gården. Takene er utført som vanlige sperretak, og tekket med never og torv. Øvergården har 11 av bygningene i tunet. De er delvis bygd sammen. I tillegg kommer sommerfjøs som ligger i overgangen mellom innmark og utmark. Hengebrua over Langvasselva, som fører til Sjønstå gård, ble bygget i en ganske egenartet stil i perioden 1918 -1920. I 2007 ble den åpnet på ny etter omfattende restaurering .

Kulturlandskapet. Innmarka som tilhører gården ble anlagt i terrasser ovenfor tunet på morenemasser. Den bærer i dag preg av gjengroing. Stiftelsen Sjønstå Gård fikk utarbeidet en skjøtelsesplan for kulturlandskapet i 2008 av Aurland Naturverkstad. Den lister opp forslag til tiltak som kan sørge for at området etterhvert fremstår som en gård med innmark i aktiv bruk. Beitingen med geit som i dag skjer på området nær gården, er et tiltak i tråd med skjøtelsesplanen.

Eierforhold. Det fredede området har flere eiere. Selve bygningsmassen i klyngetunet eies dels av Stiftelsen Sjønstå Gård og dels av private eiere. Det som eies av Stiftelse Sjønstå Gård er merket med bruksnummer 12 i kartet, kalt Øvergården og omfatter også brua og et mindre areal på østsiden av brua. Det som eies av private eiere er skilt ut og merket med bruksnummer 15 i kartet og kalt Nergården. De private eierne har dette som fritidsboliger. Det øvrige areal har bruksnummer 1 og eies av Finneid Grus AS.

Stiftelsen Sjønstå Gård. Da øvergården gikk ut av drift i 1973, lå gården øde noen år inntil Fortidsminneforeningen begynte å engasjere seg i gårdens skjebne. I 1978 ble det opprettet en komite for bevaring av Sjønstå Gård og i 1987 ble Stiftelsen Sjønstå Gård opprettet. Stifterne var Fauske kommune, eierne på Nergården, Fortidsminneforeningen, Nordland Fylkeskommune, Sulitjelma Gruvemuseum, Fauske Bygdetun og SulitjelmGruber AS. I april 1988 overdrar Sulitjelma Gruber AS Øvergården til Stiftelsen Sjønstå Gård og Nergården til nåværende eiere. Det ble satt i gang en fredningsprosess og Fauske kommune var sterkt involvert i dette arbeidet. Første forslag til fredning ble utarbeidet i 1982. Endelig fredningsvedtak ble fattet i 2005. Finneid Grus AS fikk konsesjon på erverv av resten av eiendommen i 2000 og er fortsatt største grunneier på Sjønstå.

Stiftelsen er organisert med et representantskap og et styre. I representantskapet sitter representanter for alle som i sin tid etablerte Stiftelsen Sjønstå Gård. Leder av representantskapet er i dag Gisle Jakhelln fra Bodø. Han representerer Fortidsminneforeningen. Representantskapet velger styret som i dag består av 5 medlemmer. Styreleder er i dag Tove Wensell fra Sulitjelma. Som stiftelse er Stiftelsen Sjønstå Gård underlagt Stiftelsesloven, registrert i Stiftelsesregisteret og konferer med Lotteri- og Stiftelsestilsynet i Førde i saker av juridisk art.

Arbeidet i organisasjonen Stiftelsen Sjønstå Gård er basert på frivillighet. Stiftelsen har ingen ansatte og ikke egne driftsinntekter av betydning. Stiftelsens eksistens er avhengig av velvilje fra andre aktører. Fauske kommune gir årlig driftstilskudd. Ut over det er Stiftelsen avhengig av at ulike prosjektmidler delvis kan brukes til å dekke faste kostnader. Stiftelsens rene driftskostnader ligger i dag på omkring kr 80.000 og inkluderer blant annet forsikring, lovpålagt regnskapsføring, gebyr til offentlige instanser og lovpålagt brannvernarbeid.

Dagens situasjon. De tre eierne i fredningsområdet utøver ulike aktiviteter i området i dag. Nergården bruker området til rekreasjon og fritidsboliger. Finneid Grus AS leier ut elgjakt i utmarken. Styret i Stiftelsen Sjønstå Gård forvalter Øvergården og har ambisjoner om å ta gården mer i bruk som opplevelsestilbud for besøkende. Alle berørte eiere forholder seg til fredningsvedtaket og respekterer de begrensningene som følger av det.

Stiftelsen Sjønstå Gård sin forvaltning av Øvergården har de senere årene bestått av mange ulike arbeidsområder. Hovedaktiviteten har vært restaurering av bygningsmassen. Stiftelsen regnes som en privat eier hos Riksantikvaren og dermed er Sjønstå Gård inkludert i Riksantikvarens program for restaurering av fredede bygninger i privat eie. Det er et restaureringsprogram som det følger økonomiske midler med og Stiftelsen Sjønstå Gård har de siste 10 årene mottatt ca 5,5 millioner kroner derfra. Arbeidet med restaureringen foretas av Lafteverkstedet v/ Karl Prytz, bosatt i Valnesfjord. Han har lang erfaring med restaurering og har blant annet arbeidet flere år i regi av Riksantikvaren med restaureringsarbeid på verdensarvstedet Røros. Når Riksantikvaren bidrar på denne måten med finansiering, er det selvsagt for å ivareta bygningsmassen som er fredet. Et like viktig formål er at restaureringshåndverket skal ivaretas. Håndverket knyttet til gamle norske

byggeteknikker er truet og det er mangel på håndverkere på landsbasis som kan utføre denne type arbeid. Det gjenstår ennå en del restaureringsarbeid på gården, men styret i Stiftelsen Sjønstå Gård mener at alle eksisterende bygninger vil oppnå vedlikeholdsstandard i neste 5-årsperiode. Gården hadde tidligere et åttringsnaust, kornvern på nordsida av Øvervatn og Sommerfjøs nummer to. Dette er bygninger som Stiftelsen ønsker å få gjenoppbygd etter at eksisterende bygningsmasse er tatt hånd om. Det har videre vært vurdert å få til et prosjekt med å lage en kopi av den spesielle kornlåven som et opplæringsprosjekt innen restaureringshåndverket.

Stiftelsen Sjønstå gård har også arbeidet med skjøtsel av kulturlandskapet rundt gården. Skjøtselsplanen for området forholder man seg aktivt til. Det er etablert gjerde mellom tunet og gammel innmark/utmark. Her har det beitet hester et år og geiter de to siste årene. Der beitingen har etterlatt seg døde og skadde trær har de blitt fjernet. Beitingen merkes allerede ved at vegetasjonen er åpnet noe opp, men det gjenstår ennå mye.

Stiftelsen Sjønstå Gård ønsker å sikre gården en framtid og mener det bare kan gjøres ved å skape engasjement og kjennskap til stedet lokalt. Stiftelsen ønsker at mange skal besøke gården, kjenne at den skaper identitet og oppdage at den er viktig for oss. Arbeidet med å skape oppmerksomhet har gått steg for steg. I 2009 ble det arrangert en svært vellykket Sjønstå Gård-dag i slutten av august med rundt 1000 besøkende. I 2012 ble det etablert fast omvisning på søndager, etter noen år med omvisning kun på bestilling. Samme året feiret Riksantikvarens embede 100 år og TV-serien Norge Rundt markerte dette en hel sesong med å vise innslag fra ulike kulturminner landet rundt. Nordlandsmuseet anbefalte filmteamet å gjøre innslag om Sjønstå Gård fra vårt distrikt. Det resulterte i et flott innslag om gården i en av sendingene og at Sjønstå-brua ble brukt i vignetten til programsekvensen hele sesongen. I 2013 har det bodd ungdommer på gården, og det har gitt gården liv. De har fungert som vertskap og omvisere og hatt tilsyn med beitedyrene. Ungdommene har gjort en fantastisk jobb og gitt stedet et stort løft denne sommeren. De har stilt opp til ulike intervju både i lokalavisene og i NRK Nordland sin fjernsynssending. Takket være dette tiltaket har Sjønstå Gård passert 2000 besøkende denne sesongen.

SJØNSTÅ GÅRD - VERN GJENNOM BRUK!